

Key words: the US higher education, students' liberal culture, general education of undergraduate students, learning autonomy, student-centered approach.

УДК 378.015.31.041:37.011.3-052

В.А. Фрицюк
м. Вінниця, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Необхідність орієнтації педагогічного процесу на індивідуальність студента, узгодження його особистісного досвіду зі змістом освіти вимагають переосмислення мети, завдань і методів професійної підготовки вчителів, конкретизації шляхів формування творчої особистості, створення умов для формування готовності до безперервного професійного саморозвитку майбутніх фахівців.

Визначення особистісних якостей майбутнього педагога, особливостей його професійної діяльності та розвитку, формування умінь професійного саморозвитку є одним з основних напрямків удосконалення педагогічної освіти. Підготовка майбутнього вчителя в сучасних умовах повинна будуватися як система умов із забезпечення його професійного розвитку і саморозвитку. Досягти цього можна шляхом формування готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Проблему професійної підготовки вчителів всебічно висвітлено в працях В. Андрущенка, Є. Барбіної, Н. Волкової, С. Гончаренка, В. Гриньової, Р. Гуревича, І. Зязюна, М. Євтуха, Л. Кондрашової, В. Кременя, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, С. Сисоевої та ін. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі досліджували А. Алексюк, В. Луговий, О. Ярошенко та ін.

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя зайняв важливе місце серед актуальних проблем педагогіки і розглядається у працях Н. Кічук, Є. Клімова, А. Маркової, С. Смирнова, І. Харламова та ін. У наукових дослідженнях висвітлено проблеми професійного розвитку особистості (К. Чарнецькі), роль мистецтва у саморозвитку особистості (М. Ценко), професіоналізм педагогічної діяльності (І. Багаєва), визначення психолого-педагогічних факторів підвищення професіоналізму викладача вищої школи (В. Панчук), формування професійної готовності вчителя початкових класів (О. Івлієва), готовності педагога до пошукової діяльності в умовах післядипломної освіти (Є. Макагон). Також проблемі професійного саморозвитку присвячено дослідження: О. Воронової (самостійна навчальна діяльність як засіб саморозвитку); Л. Квашко (педагогічні умови особистісно-професійного саморозвитку учителя); О. Ткач (соціальна рефлексія учителя як умова і засіб його професійного саморозвитку); Т. Фалахєєва (андрологічна модель професійного саморозвитку особистості студента); Т. Степанової (теорія і практика професійного розвитку і саморозвитку вчителя фізики); О. Власової (підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійного саморозвитку); С. Бабіної (формування компетенції професійного саморозвитку студентів ВНЗ) та ін.

На жаль, у підготовці вчителів є ще багато неузгоджених питань, а в розробках її теоретичних основ є ще чимало невирішених проблем, зокрема, підготовці майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку приділено недостатньо уваги.

Як цілком слушно, на наш погляд, стверджує В. Семиченко [13, с. 46], нині темпи змін в суспільстві настільки стрімкі, що офіційна система професійного розвитку вже не може задовольнити зростаючих потреб ринку праці й самого фахівця, тому важливою умовою соціального й особистісного добробуту є неперервний професійний саморозвиток особистості, її прагнення постійно вдосконалюватися, підвищувати рівень професійної майстерності.

Мета статті полягає у з'ясуванні на основі аналізу психолого-педагогічної літератури сутності поняття «готовність до професійного саморозвитку майбутнього вчителя» як чинника, що допомагає сучасному педагогу теоретично і практично проаналізувати власні професійні можливості й на цій основі сформулювати програму подальшого професійного зростання на будь-якому етапі професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійний саморозвиток є невід'ємною складовою особистісного саморозвитку майбутнього вчителя.

Аналіз різних концепцій професійного саморозвитку дозволив дійти висновку, що умовно можна виділити два підходи до визначення сутності цього поняття. Представники першого підходу (В. Маралов, Л. Куликова та ін.) вважають, що професійний саморозвиток особистості може здійснюватися за напрямками: самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізація. Другий, основоположниками якого є О. Власова, С. Яхина та ін., пов'язує професійний саморозвиток з «вписуванням» людини в ту чи іншу систему професійної діяльності.

Погоджуємося з С. Кузіковою [8, с. 7] стосовно того, що саморозвиток особистості відбувається переважно в контексті професійної діяльності, наповнюється її змістом, а професійна спрямованість є фактором особистісного зростання, тому вивчення особливостей формування суб'єкта особистісного саморозвитку неможливе поза контекстом його професійного становлення.

Професійний розвиток фахівця забезпечується передусім наявною в суспільстві системою професійної освіти. Функціонування цієї системи спрямоване на формування якостей, набуття кваліфікацій, необхідних для успішного виконання відповідних професійних функцій, принаймні в період працездатного віку. Крім процесу навчання, професійні компетентності (знання, уміння, навички, цінності, інші функціональні характеристики, їхня профілізація тощо) формуються шляхом включення у відповідну практичну діяльність загальною атмосферою контекстного середовища [7].

З огляду на методологічну позицію зв'язку свідомості та діяльності, можна констатувати, що самосвідомість не тільки виявляється, а й формується в діяльності. Тому, поза сумнівом, професійна діяльність (і ще більшою мірою навчальна діяльність у контексті підготовки до професійної) впливає на актуалізацію та активізацію самоактивності та саморозвитку особистості. Оскільки більшість осіб юнацького віку є студентами ВНЗ, пріоритетним завданням є вивчення можливостей та пошук шляхів оптимізації становлення суб'єкта професійного і особистісного саморозвитку в процесі фахової підготовки [8, с. 315].

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень виявив, що поняття «професійний саморозвиток» у науковій психолого-педагогічній літературі не має чіткого узгодженого визначення через різні методологічні підходи до його розгляду. Так, професійний саморозвиток, за О. Чудіною [15], – це внутрішньо зумовлена прогресивна самозміна людини, що виявляється в зміні якості її професійної діяльності. О. Власова розуміє професійний саморозвиток як багатокомпонентний особистісно та професійно значимий процес, що сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності, допомагає осмисленню передового досвіду і власної самостійної діяльності, а також є засобом самопізнання і самовдосконалення [3]. Г. Полоз [12] трактує професійний саморозвиток як динамічний і неперервний процес самозміни особистості в позиції суб'єкта навчальної діяльності, що пов'язано з реалізацією внутрішньої потреби у самовдосконаленні, самотворенні та якісній професійній підготовці.

Основою професійного саморозвитку є особистісний саморозвиток, спрямований на становлення творчої індивідуальності майбутнього фахівця, наголошує О. Остапчук [10, с. 14]. Саморозвиток – прагнення людини до виявлення, усвідомлення і вдосконалення своїх особистісних якостей. Умовою саморозвитку є вільний вибір. При цьому розвиток розглядається як вибір і освоєння суб'єктом тих чи інших інновацій. Кожна ситуація вибору породжує безліч варіантів рішення, опосередкованих певним орієнтаційним полем, відповідальність за дії в якому несе сам суб'єкт. Засобами професійного саморозвитку можуть бути самовиховання, самоосвіта й самовдосконалення в поєднанні з практичною професійною діяльністю.

Розглянемо декілька підходів трактування поняття «професійний саморозвиток особистості» стосовно вчителя. Щодо поняття «професійний саморозвиток учителя» в наукових працях чітко простежуються три підходи: синергетичний, суб'єктний та акмеологічний.

Наприклад, Л. Мітіна розуміє професійний саморозвиток як зростання, становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис та здібностей, професійних знань і вмінь; активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу; на думку дослідниці професійний саморозвиток – це динамічний та неперервний процес самопроєктування особистості [9].

Як стверджує О. Чудіна [15], професійний саморозвиток – це процес цілеспрямованих, якісних самозмін особистісної сфери майбутнього педагога, що забезпечує саморозвиток особистості вихованця, через реалізацію цілепокладальної, рефлексивної, нормативної та функції активної взаємодії. Науковець визначає функції професійного саморозвитку вчителя. З-поміж них: цілеутворювальна, рефлексивна, активної взаємодії й нормативна.

З філософської, психологічної, педагогічної точок зору розглядає поняття «професійний саморозвиток майбутнього вчителя» О. Гандабура [4, с. 52]. З філософської – професійний саморозвиток є внутрішнім процесом, визначеним способом реагування майбутнього вчителя на вплив середовища, усвідомлене професійне вдосконалення самого себе та процес засвоєння студентом цінностей, що пов'язані з розвитком його особистості, професійною діяльністю та взаємодією з іншими людьми. З психологічної точки зору професійний саморозвиток майбутнього вчителя – це власна активність майбутнього фахівця, що спрямовується на зміну себе, на розкриття та збагачення своїх духовних потреб, свого особистого потенціалу, творчості в професійному плані. З педагогічної точки зору – це свідомо самопізнавальна та самопроєктувальна діяльність майбутнього вчителя, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог майбутньої професії та самореалізація себе як особистості в тій соціальній сфері діяльності, яка визначає майбутню професію. Завдяки професійному саморозвитку майбутній учитель має можливість розкрити свій внутрішній особистісний потенціал та підготуватися до майбутньої педагогічної діяльності.

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя, на думку О. Пехоти [11], характеризується здатністю студента глибоко усвідомлювати власну відповідальність за процес професійного розвитку та вмінням його регулювати, сприймати себе як суб'єкта професійного розвитку, що виявляється в бажанні та здатності постійно аналізувати, коригувати та вдосконалювати власне професійне зростання, прагнення до самостійності у виборі методів та прийомів організації навчально-виховного процесу.

Саморозвиток майбутнього вчителя передбачає усвідомлення себе як майбутнього наставника, а також самостійне вдосконалення знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність майбутньої професійної діяльності, вважає Ю. Драгнев [5]. Складовими саморозвитку визначає: особистісний розвиток, креативний розвиток, інтелектуальний розвиток, професійне зростання тощо. На його думку, професійний саморозвиток характеризується цілеспрямованою роботою над собою у процесі фахової підготовки у ВНЗ.

Як процес усвідомленого цілеспрямованого самопізнання, самопроєктування та самовдосконалення з метою досягнення значних результатів у майбутній професійній діяльності» розглядає «професійний саморозвиток майбутнього учителя» Т. Тихонова [14]. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя автор пов'язує з орієнтацією процесу навчання на формування спрямованості майбутнього вчителя на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності; збагаченням змісту навчання системою понять і концепцій, що орієнтують майбутніх учителів на рефлексію, самопроєктування, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері професійно значущих якостей особистості; застосуванням прийомів і технологій навчання, що сприяють набуванню досвіду діяльності, що саморозвиває в особистісно-професійному напрямі; формуванням у майбутнього вчителя вмінь щодо складання власної програми професійного саморозвитку на будь-якому етапі його професійної діяльності.

Отже, на підставі аналізу теоретичних джерел з проблеми дослідження під професійним саморозвитком розуміємо свідому діяльність людини, спрямовану на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її майбутня професія.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійного саморозвитку дозволив нам прийти до висновку, що в історії вищої школи накопичено значний досвід з підготовки студентів до професійного саморозвитку.

Педагогічна підтримка студентів повинна полягати у створенні психолого-педагогічних умов, що стимулюють професійний саморозвиток студентів педагогічних ВНЗ: – формування психологічної готовності й мотивації майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку; розроблення й впровадження відповідних освітніх технологій; створення творчого навчального середовища, що сприяє професійному саморозвиткові; розробка індивідуальних програм професійного саморозвитку; забезпечення практичної реалізації програм професійного саморозвитку; розробка дидактичних засобів, матеріалів для підготовки до саморозвитку майбутніх вчителів; безперервність включення студентів педагогічних ВНЗ до професійної діяльності в процесі навчання та ін.

Висновки. Отже, на підставі аналізу теоретичних джерел з проблеми дослідження вважаємо, що «безперервний професійний саморозвиток майбутніх педагогів» – це динамічний процес, спрямований на самоорганізацію прогресивних змін у сфері внутрішнього світу особистості та педагогічної діяльності на шляху досягнення вищих рівнів професіоналізму. Безперервний професійний саморозвиток педагога є важливим елементом його професійної діяльності, без якого вона є неефективною. Тому все вищевикладене дає підстави стверджувати, що створення умов у ВНЗ для підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку позитивно впливає на підвищення якості вищої педагогічної освіти в цілому.

Література:

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник / Іван Дмитрович Бех. – К. : «Академвидав». 2009. – 248 с.
2. Вієвська М. Г. Мотивація професійного саморозвитку у реалізації стратегії формування управлінських компетенцій / М. Г. Вієвська, Л. І. Красовська // Вища школа. 2010. – № 3/4. – С. 89-104.
3. Власова Е. А. Профессиональное саморазвитие будущих социальных педагогов : Монография / Е.А. Власова. – Балашиха : Николаев, 2009. – 116 с.
4. Гандабура О. В. Педагогічні засади професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів [Текст] : навч. посіб. / О. В. Гандабура ; Хмельниць. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2013. – 99 с.
5. Драгнев Ю. Професійний і особистісний саморозвиток майбутнього вчителя фізичної культури як необхідна умова професійного вдосконалення / Ю. Драгнев // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2011. – № 4. – С. 132-138.
6. Змеєв С. И. Компетенции и компетентности преподавателя высшей школы XXI в. / С. И. Змеєв // Педагогіка : научно-теоретический журнал. 2012. – № 5. – С.69-74.
7. Книга національної освіти України / Акад. пед наук України; за ред. В. Г. Кременя. К., 2009 (1) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>
8. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку: навч. посіб. / С. Б. Кузікова ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка. – Суми : МакДен, 2011. – 149 с.
9. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Лариса Максимовна Митина. – М. : МПСИ; Воронеж : «МОДЕК», 2002. – 400 с.
10. Остапчук О. Професійний саморозвиток і самопроекування в системі педагогічної освіти / О. Остапчук // Шлях освіти. 2007. – № 4. – С. 13-18.
11. Пехота О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Костенко, О. М. Любарська та ін.]. – К. : А.С.К., 2003. – 255 с.
12. Полоз Г. М. Педагогічні умови професійного саморозвитку курсантів-пілотів в процесі вивчення авіаційної психології : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. М. Полоз ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : [б. в.], 2011. – 217 с.
13. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку у в контексті неперервної професійної освіти / В. А. Семиченко // Педагогіка і психологія. 2010. – № 2. – С. 46-57.
14. Тихонова Т. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики :

автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Тихонова. Інститут педагогіки АПН України. – К., 2001. – 20 с.

15. Чудина Е. Е. Профессионально-личностное саморазвитие будущего учителя в вузе / Е. Е. Чудина. // Известия Волгоградского государственного технического университета. Выпуск 9 (112). Том 13 / 2013. – С. 155-159.

У статті здійснено аналіз понять «саморозвиток» та «професійний саморозвиток майбутнього вчителя». Простежено розуміння науковцями останнього поняття з філософської, психологічної, педагогічної точок зору. Це дало змогу уточнити сутність поняття «готовність майбутнього вчителя до професійного саморозвитку». У результаті аналізу літератури уточнено основні положення теорій професійного розвитку. Розглядається навчальна діяльність у контексті підготовки до професійної та її вплив на активізацію саморозвитку особистості. Визначено засоби професійного саморозвитку, з-поміж яких: самовиховання, самоосвіта й самовдосконалення в поєднанні з практичною професійною діяльністю.

Ключові слова: майбутні педагоги, саморозвиток, професійний саморозвиток, професійна підготовка.

В статье произведен анализ понятий «саморазвитие» и «профессиональное саморазвитие будущего учителя». Представлено понимание учеными последнего понятия с философской, психологической, педагогической точек зрения. Это позволило уточнить сущность понятия «готовность будущего учителя к профессиональному саморазвитию». В результате анализа литературы уточнены основные положения теорий профессионального развития. Рассматривается учебная деятельность в контексте подготовки к профессиональной и ее влияние на активизацию саморазвития личности. Определены средства профессионального саморазвития, среди которых: самовоспитание, самообразование и самосовершенствование в сочетании с практической профессиональной деятельностью.

Ключевые слова: будущие педагоги, саморазвитие, профессиональное саморазвитие, профессиональная подготовка.

The article analyzes the concepts of «self» and the «professional self-development of the future teacher.» Scientists recently traced understanding the concept of philosophical, psychological, pedagogical point of view. This made it possible to clarify the essence of the concept of «readiness of the future teacher to professional self-development.» An analysis of the literature specifies the main provisions professional development theories. Considered in the context of learning activities to professional training and its effect on the activation of self-identity. Defined means of professional self-development, among them: self-education, self-education and self-combined with practical professional activities.

Key words: future teachers, self-improvement, professional self-development, professional training.

УДК 371.13

І.Л. Холковська
м. Вінниця, Україна

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Педагогічна діагностика забезпечує вивчення особливостей навчально-виховного процесу, його передумов, умов і результатів з метою оптимізації і обґрунтування досягнень для розвитку суспільства [2]. І. Гутник вважає, що педагогічна діагностика не обмежується тільки фіксуванням якихось окремих показників і не зводиться до звичайної проблеми оцінювання будь-яких ознак, вона не розглядає свій об'єкт як щось застигле, розгорнуте в часі, а розкриває педагогічний процес як циклічне явище, в якому здійснюється перехід між різними циклами реалізації цілей. На підставі такого підходу до педагогічної діагностики може бути зроблений висновок про необхідність використання в процесі педагогічного діагностування поєднання різних його видів – зрізового і лонгітюдного [1].

В останні роки в системі вищої педагогічної освіти відзначається підвищений інтерес дослідників до оцінки якості освіти майбутніх учителів з позиції компетентнісного підходу.

Теоретична модель загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів має складну структуру, що складається з компонентів і показників, аналіз сформованості яких може засвідчити рівень розвитку досліджуваного педагогічного явища. З метою виявлення та аналізу